

МЕТАФІЗИЧНА УВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

© Сливка С. С., 2019

У науковій статті за допомогою філософії, філософії права, канонічного права, математики та інших наук висвітлено поняття метафізичної відповідальності. Вдаючись до умовного формування духовної ліствиці, автор доводить, що людина, підвищуючи ступінь відповідальності, може значно зменшити кількість правопорушень. Прямування людини до довершеності здійснюється у русі від екзистенціального до трансцендентального, при цьому зменшується значення ортологічного, де найбільше протиправних побутових діянь.

Ключові слова: *imputatio*; метафізична відповідальність; мікрокосмос; макрокосмос; метаантропология; ортологія; екзистенціологія; трансцендентологія; математизація пізнання; подібність; ліствиця.

С. С. Сливка

МЕТАФИЗИЧЕСКАЯ УОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЧЕЛОВЕКА

В научной статье с помощью философии, философии права, канонического права, математики и других наук освещается понятие метафизической ответственности. Прибегая к условному формированию духовной лестницы, автор доказывает, что человек, повышая степень ответственности, может значительно уменьшить количество правонарушений. Движение человека к совершенству осуществляется от экзистенциального к трансцендентальному, при этом уменьшается значение ортологического, где больше противоправных бытовых действий.

Ключевые слова: *imputatio*; метафизическая ответственность; микрокосмос; макрокосмос; метаантропология; ортология; экзистенциология; трансцендентология; математизация познания; сходство; лестница.

S. S. Slyvka

Doctor of Law, Professor,

Head of the Department of TFP

Institute of Law, Psychology and Innovative Education

Lviv Polytechnic National University

HUMAN METAPHYSICAL RESPONSIBILITY

The concept of metaphysical accountability is clarified in the scientific article by means of philosophy, philosophy of law, canon law, mathematics and other sciences. Going to the conditional formation of the spiritual ladder, it is proved that a person, raising the degree of responsibility, can significantly reduce their number of offenses. Moving a person to perfection is carried out in movement from the existential to the transcendental, while reducing the value of orthodontic, where most unlawful, domestic acts.

Key words: *imputatio*; metaphysical responsibility; microcosm; macrocosm; meta-anthropology; orthodoxy; existential; transcendental; mathematization of cognition; similarity; larch.

Аналіз дослідження проблеми. Філософсько-правове обґрунтування вибору способу життя людини не є проблемою: вона знає, що покликана виконувати онтологічні функції у світі. Проблемою є власне ставлення людини до виконання цих функцій, до вибраного способу життя, до

окремих його епізодів. Часто людина не бажає задумуватися над своїми вчинками, почуттями, словами, які призводять до певних негативних наслідків. Цьому заважає гордіня різних ступенів міцності (але її можна регулювати). Для цього потрібні щонайменше: бажання, сила волі, розуміння свого онтологічного призначення на землі, усвідомлення настання відповідальності, особливо метафізичної відповідальності. У теорії права достатньо місця відведено відповідальності людини за різні види правопорушень. Це положення розвинено надалі у галузевих науках. У філософії права теж існує достатньо місця для питання відповідальності, але вона більш наближена до екзистенціальних чинників, подібно до відповідальності. Однак у прямому розумінні про відповідальність філософи права практично не згадують. Можна віднайти на інтуїтивному рівні подібне поняття у канонічному праві. У цій статті філософсько-правову відповідальність досліджено вперше.

Постановка проблеми. Привертає увагу “Європейський лексикон неперекладностей” під керівництвом Барбари Кассен [2]. Для українських перекладачів та співавторів проєкту переклад Словника став особливим викликом насамперед через те, що завдання відтворити українською мовою одразу весь космос європейського філософування потребувало задіювання всіх наявних та відкриття нових можливостей україномовного філософського дискурсу. Усі щось перейняли у греків, але не всі те саме і не всі в однаковий спосіб. Запозичення відбувалося по-різному залежно від галузі рецепції [2, с. 8–17]. Проаналізуємо поняття “відповідальність”.

У досліджуваній темі багато місця повинно бути відведено математиці [1]. Нещодавно видана книга Елленберга Джордана “Як ніколи не помилятися. Сила математичного мислення” (2017). Математика розкриває приховану гармонію й логіку всього, що нас оточує, і прямо стосується нашого щоденного життя. Математика, як і медитація, дає нам прямий зв’язок зі Всесвітом [1, с. 4, 208]. Тому математичний підхід до філософії права приводить до природних міркувань щодо відповідальності.

Як філософ права й математик, автор намагався розкрити основний зміст метафізичної відповідальності людини, використовуючи відомості із канонічного права [7].

Мета статті. Дослідити, як людина виправляє помилки і помиляння способом духовного зростання та відповідальнення за цей процес.

Виклад основного матеріалу. Людина знає про себе далеко не все, хоч протягом життя постійно накопичує знання про себе. Певний мінімум знань про себе є достатнім, щоб володіти природною правомірністю. Звичайно, для наукових досліджень потрібні ґрунтовні знання антропологічних, особливо метаантропологічних властивостей людини. Ці знання доцільно зосередити у **трьох групах тверджень**: *людина є мікрокосмосом; математика є природно прозорливою наукою у правовому пізнанні світу; помилятися і помилка, відповідальність і відповідальність* – це різні онтологічно-правові поняття.

Твердження про те, що людина є мікрокосмосом, має прадавню історію. Однак новел у цьому доволі багато, вони залежать від ступеня усвідомлення і природно-правового взаємозв’язку між мікрокосмосом і макрокосмосом. Цей зв’язок існує у трьох вимірах: ордологічному, екзистенціальному і трансцендентальному у вигляді функціональної взаємозалежності із макровсесвітом.

На ордологічному (буденному) рівні людина як мікрокосмос зазнає природного впливу на свою фізичну поведінку, що відображає природно-правовий імператив. Людина може виконати вимоги цього імперативу або ні. Тобто і на життєві обставини, які склалися, людина може не реагувати, нехтувати ними. Результати реагування позначаються на макровсесвіті (Всесвіті). У разі вияву природного непослуху настає природно-правова відповідальність, проявляються санкції: у вигляді хвороби, нещастя тощо, їй щастить або не щастить, що є *буденними* оцінками людини.

Екзистенціальний (почуттєвий) рівень у мікрокосмосі існує завдяки природним, вродженим і набутих чеснотам. Це стосується почуття любові, обов’язку, справедливості, відповідальності тощо. Оскільки чесноти є природними дарами, то людина повинна реалізувати їх адекватно,

повноцінно, без будь-яких відхилень у межовому просторі. Однак протягом життєдіяльності бувають випадки недоброякісної реалізації чеснот. Тому віддзеркалену, відповідну негативну порцію отримує макровсесвіт, природа. В результаті з'являються різноманітні зворотні негативні реакції у вигляді природних санкцій, що є *душевними* оцінками людини.

Аналогічно трансцендентальний (духовний) рівень полягає у тому, що людина думками впливає на Космос (Всесвіт, Природу), а Космос впливає на думки людини. Ці функціональні взаємовпливи здійснюються за допомогою трансценденталій, які мають ознаки екзистенціалів, але діють у позамежовому просторі. Ідеться про ірраціональні екзистенціали, до яких людина лише прямує у сфері духовності. Якщо людина не допускає порушень свого духовного рівня, настають *духовні*, трансцендентальні її оцінки.

Отже, у людині міститься увесь світ у вигляді умовних мікроферментів, феноменів. Тому людина і світ утворюють єдине ціле. Будь-яка дисгармонія у тілі, душі чи духу людини породжує відповідну дисгармонію світу. Наслідок – санкції за порушення рівноваги. Тому перебування усєї природи у людині вимагає від неї відповідального ставлення до всіх зберігаючих мікроферментів. В результаті слід усвідомити відомий закон природи: людина залежна від природи і природа від неї.

Наступна група тверджень про те, що математика є природно прозорливою наукою у правовому пізнанні світу, випливає зі здатності людини зводити життєві завдання до найскладніших абстракцій і володіння критичним нелінійним мисленням.

Світ складноструктурований і досконало упорядкований, тому людині вдається неясній ідеї надати математичної точності. Для пояснення картини вона гранично чітко прирівнює деякі змінні до нуля [1, с. 113, 14–15]. Для аналізу величин і взаємозв'язків у природі математики розглядають певну модель як систему рівнянь разом із відомими даними, які необхідні для її розв'язання (початкові умови, межові умови, значення коефіцієнтів рівняння тощо). Побудова будь-якої математичної моделі починається із встановлення істотних для виучуваних явищ та процесів їх якісних властивостей і відносин, які необхідно відділити від інших несуттєвих факторів та моментів, які утруднюють дослідження [5, с. 505]. Загалом математизація правового пізнання ступеня відповідальності, увідповідальності зводиться до абстрактного розв'язування системи здебільшого нелінійних рівнянь (із багатьма невідомими). Відомі нормативна база, місце людини у Всесвіті, метаантропологічні обґрунтування, показник поведінки у розглядуваних метаантропологічних вимірах. Невідомим є ступінь відповідальності й увідповідальності. Загалом сприяють логіка, зокрема критичне мислення.

Логіка аналізує мислення з боку тих закономірностей, якими керується людина під час пізнання істини, ураховуючи зазначену особливість аспекту мислення, що є об'єктом вивчення логіки, яка становить частку духовної культури людини і саме тим, що формує критичне мислення. Тобто критичне мислення полягає у вмінні будувати доведення і спростування, вмінні висувати гіпотези, проводити аналогії, вмінні знаходити і виправляти помилки в своїх та чужих міркуваннях [3, с. 9–11]. Людина повинна уміти застосовувати критичне мислення до пізнання свого обов'язку на Землі та досягати ступенів його виконання. Таке застосування не є лінійним, простим, а потребує математизації, розв'язання складних нелінійних рівнянь, а часом й системи рівнянь, звівши абстрактно й сумарно всю життєдіяльність, обов'язки до нуля, тобто утворивши гармонію, баланс своїх дій, почуттів і думок. Тоді виведення увідповідальності починається з “чистого аркуша” і в результаті матиме найоб'єктивнішу оцінку.

Метафізичне усвідомлення увідповідальності людини впливає із такого важливого твердження, що помилятися і помилка онтологічно допустимі, але мають різний зміст. Якщо помилка – це вже скоєна хиба, огріх, що засвідчують неправильність, неонтологічність у вчинках, то помилитися означає тимчасово допустити неточність, певне спотикання, збивання тощо. Помиляння відображають переважно несвідомі дії, що не завжди можна сказати про помилку.

Помилятися – не завжди помилка [1, с. 318]. Якщо розглянути буденний, душевний, духовний стан людини, то помиляння і помилка мають у них різне значення. Помилка проходить всі три стани, а помиляння – один, буденний. З цього й випливають поняття “відповідальність” і “увідповідальність”, які мають зовнішнє та внутрішнє походження.

Залежно від свободи вибору дій відповідальність може бути зовнішньою і внутрішньою. Зовнішня відповідальність нав'язана суспільством чи іншою людиною. Внутрішня відповідальність – наслідок вільного вибору, уникання такої відповідальності викликає докори совісті. Внутрішня відповідальність можлива як перед іншою людиною чи суспільством, так і перед собою, своєю життєвою місією. Повна зрілість означає здатність поєднувати всі ці прояви внутрішньої відповідальності [10, с. 253–254].

Тобто зовнішню відповідальність держава, суспільство, інші особи сприймають у буденному вимірі як допущену помилку, свідому чи несвідому, у виконанні обов'язку, яку людина не завжди усвідомлює. Не завжди усвідомлюють допущену помилку й інша людина, держава, суспільство. Вони сприймають це як невиконання встановлених правил, зовнішніх імперативів. Якщо такого усвідомлення досягає сам виконавець, то відповідальність переноситься в екзистенціальну і трансцендентальну сфери, тобто у внутрішній (душевний і духовний) стан. Тоді факт невиконання може бути помилкою, або помилянням, оскільки людина глибоко переживає свою провину, готова змінити свої внутрішні імперативи на онтологічні. Це означає, що зароджується поняття увідповідальності, яке обґрунтовує екзистенціальна філософія права.

У філософії права найяскравіше проявляються два види відповідальності: юридична відповідальність і метафізична увідповідальність. Юридичну відповідальність як цілісне правове явище науковці вважають об'єктивно закріпленою в нормах права цільовою установкою, орієнтиром необхідної поведінки суб'єктів права і критерієм його оцінки як відповідальної чи безвідповідальної поведінки, що дає змогу суб'єкту ще не скоєного безвідповідального, юридично значущого діяння насамперед знати про свою відповідальність [9, с. 388]. Звичайно, під відповідальністю взагалі слід розуміти усвідомлення людиною смислу і наслідків своєї діяльності. Тобто людина скоїла діяння, яке визнано протиправним і підлягає певним критеріям правової оцінки.

Метафізичну увідповідальність дефініювати складніше, оскільки потрібно врахувати деякі основні фактори: *джерело походження, ретроспективу відповідальності, метафізику людини, метаантропологічні рівні тощо*.

Джерелом походження метафізичної увідповідальності є латинське слово *imputatio*, яке по-різному перекладається на деякі європейські мови. У зв'язку з цим виникають різні конотації.

У європейських мовах існує дивна ситуація дублювання значення терміна *imputatio*. З одного боку, цей термін увійшов майже у всі європейські мови, але вживається переважно у юридичному контексті: звинувачувати, поставити у провину, вважати щось помилкою, вносити на чийсь рахунок, притягнути до відповідальності, вирахувати з чогось, підлягати осудності тощо. З іншого боку, крім юридичного, існує ще й теологічне, моральне, політичне та інші значення. Важливим джерелом цього терміна була християнська доктрина виправдання [2, с. 486]. Доктрина виправдання містить в собі такі поняття, як блаженність, внутрішній намір, згода чи незгода на зло, дія з душею чи без душі, свідоме скоєння зла чи несвідоме тощо. Тобто потрібно враховувати сердечні глибини людини, проникливість, моральну онтологію тощо.

Також метафізична увідповідальність містить певні ретроспективні категорії, пов'язані із аналізом минулих подій, які, можливо, й забуті, але діють на поведінку людини (її “мучить” совість) і потребують пояснення, з'ясування чи виправдання, навіть зняття за допомогою вибачення тощо.

До метаантропологічних рівнів належать: ордологічний (дія людини), екзистенціальний (почуття людини), трансцендентальний (думка людини). Увідповідальність на кожному рівні має певні особливості, які пов'язані з вольовим актом, моральною цінністю, внутрішньою проникливістю.

Зокрема, моральне увідповідальнення є тоді, коли вчинки мають власне джерело, внутрішню свободу і свідомий намір [2, с. 495]. **На увідповідальнення ніхто і ніщо не повинні впливати.** Це власне джерело почуттів і думок, які впливають із метафізичного розуміння себе як людини.

Метафізика людини зводиться до мікровсесвіту. У людини є всі компоненти Всесвіту. Неправомірна дія, почуття, думки або хоча б один із їхніх компонентів негативно відображаються на макровсесвіті. Звідси й впливає проникливість, внутрішні імперативи теперішніх і минулих подій та інші фактори, які існують у християнській доктрині.

На підставі проведеного аналізу вважаємо, що *метафізична увідповідальність* – це онтологічний поклик осягнення людиною свого земного життя та наслідків духовної ліствиці.

Аналізуючи дефініцію метафізичної увідповідальності, варто зосередити увагу на церковно-слов'янському розумінні ліствиці як драбини, сходів, їх гнучкості у повчаннях, ступенях сходження до духовної досконалості. Піднімання по гнучких сходах (за словами преп. Іоана Ліствичника, на них 30 сходинок [4], наповнених таємничим змістом і догматичною символікою) – це онтологічне життя людини. У кожній людині існує своя умовна ліствиця, пристосована до власних онтологічно-духовних правил, які допомагають людині зростати до довершеності. Тобто наслідки сходження повинні бути, відображати кількість чеснот, тобто екзистенціалів (душевних якостей), трансценденталій (духовних якостей).

Земне життя онтологічно пов'язане із трансцендентальною необхідністю людини. Природа ставить людину у трансцендентальні умови, де її життя є умовною процею до небесної батьківщини. Для цієї прощі людина й народжена. Однак у Всесвіті людина є єдиною живою істотою, яка псує онтологічний порядок, тому для неї існує увідповідальнення, яке вимагає щирого каяття та прощення, щоб гармонізувати правові процеси. Адже вибір свого майбутнього життя відбувається на землі. Тому людина повинна випромінювати справжність. Навіть не знаючи інколи, що таке зло, потрібно вдаватися до реалізації норм природного права. Пізнавши зло, потрібно його подолати. Якщо подолати неможливо, потрібно терпіти, оскільки цього вимагає невидима природа людини. Така простота є дуже глибокою і полум'яність до макровсесвіту вирішить ситуацію природними засобами.

Природно осягти своє земне життя, його наслідки людині допомагають математичні категорії, зокрема подібність.

Відомо, що подібність – поняття, що характеризує наявність у геометричних фігур однакової форми. Фігури називаються подібними, коли існує така взаємно однозначна відповідність між їхніми точками, що відношення віддалі між двома довільними точками однієї фігури до віддалі між відповідними точками іншої фігури – стала величина (коефіцієнт подібності) [8, с. 445]. Такими умовними відстанями у філософії права доцільно оперувати не стільки у висловах про взаємно однозначні відповідності мікрокосмосу і макрокосмосу, як у фактичному наближенні границі різниці відстані між двома точками мікрокосмосу до сталої величини, яка притаманна макрокосмосу. Математично це виглядатиме так: $\lim (M_1 - N) = M$, де M – добро у макрокосмосі, M_1 – добро у мікрокосмосі, N – зло, $M - N$ – різниця між добром і злом у мікрокосмосі, $N < M$, $M_1 < M$, $N = \{n_k\}$, (N містить множину елементів n_1, n_2, \dots, n_k).

Збігу M_1 з M практично досягти неможливо, але наблизити максимально можна, що і є завданням ліствиці. Увідповідальність людини у наведеному прикладі виникає за невиконання умови $n \rightarrow 0$, тобто зменшення кількості зла у своїй життєдіяльності. Уникнути увідповідальності можливо тоді, коли людина рухатиметься по щаблях умовної духовної ліствиці в напрямі трансцендентального виміру, тобто йтиме шляхом удосконалення, не робитиме помилок, а лише одні усвідомлювані помиляння і щирі каяття.

Висновок. Метафізична увідповідальність людини є внутрішнім, духовним імперативом природної відповідальності за неналежне утримування свого екзистенціального стану в онтологічно-правових нормах та пасивне ставлення до трансцендентального виміру життєдіяльності. Підвищенню ступеня увідповідальності сприяє набуття чеснот, в яких міститься закодована трансценденція, що веде людину до довершеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джордан Е. Як ніколи не помилятися. Сила математичного мислення / пер. з англ. Андрій Іщенко. Київ: Наш формат, 2017. 408 с.
2. Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. У 4 т. Т. 1. Вид. 2-ге, виправл. Київ: Дух і літера, 2011. 576 с.
3. Конверський А. Є. Критичне мислення: підручник для студ. навч. закладів освіти усіх спец. Київ: Центр учбової літератури. 2018. 344 с.
4. Ліствиця духовна. Прп. Іоан Ліствичник. Чернівці.

Видавничий відділ Чернігівської єпархії. 2014. 252 с. 5. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. обществ.-науч. фонд. Москва: Мысль, 2001. Т. 2. 6. Попович М. Бути людиною. Вид. 3-тє, переробл. Київ: Вид. дім “Кієво-Могилянська академія”, 2016. 336 с. 7. Сливка С. С. Канонічне право: навч. посіб. Вид. 4-те, перероб. і допов. Харків: Право, 2017. 330 с. 8. Українська радянська енциклопедія. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1982. Т. 8. 528 с. 9. Философия права. Курс лекций: учеб. пособ.: в 2 т. Т. 2 / отв. ред. М. М. Марченко. Москва: Проспект, 2011. 512 с. 10. Философская антропология: словарь / под ред. Н. Хамитова. Киев: КНТ, 2011. 472 с.

REFERENCES

1. Dzhordan E. *Jak nikoli ne pomiljatisja. Sila matematichnogo mislennja* [How to never be wrong. The power of mathematical thinking] /per. z angl. Andrij Ishhenko. Kiiv: Nash format, 2017. 408 p. 2. *Європейський словник філософії: Лексикон неперекладності* [The European Dictionary of Philosophy: A Lexicon of Intranslatability]. Per. z fr. U 4 t. T. 1. Vid. 2-ge, vipravl. Kiiv: DUH I LITERA, 2011. 576 p. 3. Konvers'kij A. Є. *Kritichne mislennja. Pidruchnik dlja studentiv navchal'nih zakladiv osviti usih special'nostej* [Critical thinking. Textbook for students of educational institutions of all specialties]. Kiiv: Centr uchbovoi literaturi. 2018. 344 p. 4. *Listvicja duhovna* [Spiritual Leaf]. Prp. Ioan Listvichnik. Chernivci. Vidavnichij viddil Chernigivs'koї eparhії. 2014. 252 p. 5. *Novaja filosofskaja jenciklopedija: v 4 t.* [New philosophical encyclopedia: in 4 vol.] / In-t filosofii RAN, Nac. obshhestv.-nauch. fond. Moskva: Mysl', 2001. T. 2. 6. Popovich M. *Buti ljudinoju*. Vid. 3-te, pererobl. [To be human. Kind. 3rd]. Kiiv: Vid. dim “Kievo-Mogiljans'ka akademija”, 2016. 336 p. 7. Slivka S. S. *Kanonichne pravo: navch. posib.* [Canon Law: teach. tool]. Vid. 4-te, pererob. i dopov. Harkiv: Pravo, 2017. 330 p. 8. *Ukrains'ka radjans'ka enciklopedija* [Ukrainian Soviet Encyclopedia]. Kiiv: Golov. red. URE, 1982. T. 8. 528 p. 9. *Filosofija prava. Kurs lekcij: uchebnoe posobie* [Philosophy of Law. Lecture Course: Study Guide]: v 2 t. T. 2 / отв. ред. М. М. Marchenko. Moskva: Prospekt, 2011. 512 p. 10. *Filosofskaja antropologija* [Philosophical Anthropology]: slovar' / pod red. N. Hamitova. Kiev: KNT, 2011. 472 p.

Дата надходження: 13.09.2019 р.